

OSNOVE BRATSTVA I JEDINSTVA NARODA I NARODNOSTI JUGOSLAVIJE

Jedinstvo jedne nacije, više nacija, etnički složene zajednice ili, još šire — jedinstvo čitave svetske zajednice može se posmatrati i istraživati analizom osnova i faktora koji su dovodili do jedinstva i, obratno, analizom uzroka nejedinstva. U prošlosti su postojale različite osnove na kojima se temeljilo jedinstvo pojedinih naroda i zajednica. Ali, dosadašnja istraživanja i saznanja govore da jedinstvo naroda, kao sinteza interesa i kao deo društvene svesti, ima samo nekoliko bitnih — stalnih faktora koji su bili odlučujući za jedinstvo svake društvene zajednice.

Prvi i osnovni faktor za svako jedinstvo jeste zajednički interes, tj. podudaranje vitalnih interesa ljudi (naroda), konkretne društvene zajednice. To su u prvom redu ekonomski (klasni) i odbrambeni interesi. Takvi zajednički interesi ljudi (naroda) su najjača koheziona snaga koja ih spaja i povezuje. Razume se da ovaj faktor pretpostavlja punu ravnopravnost i dobrovoljnost pri određivanju i usvajanju zajedničkog interesa.

Drugi faktor jedinstva svake društvene zajednice jeste primarna teritorijalna i privredna povezanost; treći, zajednička prošlost i kulturna baština; četvrti, pripadnost istoj ili srodnoj etničkoj grupi.

Pored ovih, postoji još nekoliko opštih i posebnih (regionalnih) elemenata koji se u određenim uslovima javljaju kao baza jedinstva. Oni su najčešće političke, religiozne ili socijalne prirode (stranačka opredeljenost, verska pripadnost, državljanstvo i dr.). Svi ovi faktori jedinstva, osim zajedničkog ekonomskog interesa i primarne teritorijalne povezanosti, vremenom bivaju prevaziđeni i zato ne mogu poslužiti kao trajna osnova jedinstva (primer: verska i stranačka pripadnost i dr.).

U istorijskom razvoju ljudskih zajednica relativno najveći stepen jedinstva počinje pojavom nacionalnih država. Klasične nacionalne zajednice stvarane su na kompaktnoj teritoriji na bazi zajed-

ničkog jezika, bliske etničke i kulturne srodnosti i zajedničkog ekonomskog i političkog interesa vladajuće klase. Neke od njih vremenom se integrišu u širu društvenu zajednicu na bazi šireg zajedničkog ekonomskog i odbrambenog interesa i nekih srodnih svojstava, dok su novije nacije stvarane isključivo na bazi teritorijalne povezanosti i zajedničkog ekonomskog interesa (Amerikanci, Kanađani, Argentinci, Indijci i dr.). One su stvorene od različitih etničkih grupa, pripadnika različitih kultura, različitih rasa i pripadnika različitih već ranije formiranih nacija. Zajednički interes doprineo je prevaziлаženju svih tih razlika i stapanju u jednu jedinstvenu naciju.

Proces dobrovoljne integracije nacija u širu društvenu zajednicu ne počinje stapanjem jezika ili prihvatanjem ove ili one vere, nego povezivanjem ljudi na osnovi srodnih ili istih materijalnih i političkih interesa. A u cilju ostvarivanja tih interesa — nekad se proces integracije vrši i putem revolucije. Šire povezivanje interesa ljudi na socijalnoj (klasnoj) osnovi ostvaruje se širenjem ideje internacionalizma. To je takođe trajnija osnova jedinstva radnih ljudi čitavog sveta (međunarodni radnički pokret), koja počiva na podudarnim interesima radničke klase.

Koji su od svih ovih faktora i osnova bili odlučujući za izgradnju i učvršćenje bratstva i jedinstva naših naroda?

Može se odmah reći da je prvi i odlučujući faktor uvek bio zajednički interes. Vekovni zajednički interes samoodržanja pred najezdom raznih osvajača, pored ostalih razloga, najviše je zbližavao naše narode i upućivao ih da pomognu jedni drugima. Taj faktor je doveo i do vekovnih težnji za ujedinjenjem u zajedničku državu do čega je došlo tek 1918. godine. Taj faktor je imao važnu ulogu i u NOR (1941—1945) kada je Jugoslavija bila okupirana i raskomadana od strane agresora (Nemačke, Italije, Mađarske i Bugarske). U tom momentu zajednički interes proizašao je, u prvom redu, zbog opasnosti od genocida i težnje za slobodom i ponovnim ujedinjenjem. Tako dolazi do zajedničkog interesa za oružanim ustankom koji se ogleda u prihvatanju zajedničke platforme borbe za oslobođenje od okupatora i volji za ponovno ujedinjenje na principima samoopredeljenja i ravnopravnosti naroda — koji je istakla Komunistička partija Jugoslavije, tj. interesa za nacionalno i socijalno oslobođenje.

Taj faktor je, dakle, bio bitan osnov jedinstva naših naroda u njihovoj starijoj i novijoj istoriji. Pored toga bilo je i drugih osnova koji su zbližavali naše narode — etnička i kulturna srodnost i dr., no oni nisu bili odlučujući.

Drug Kardelj o tome piše: »Nema sumnje da je etnička i kulturna srodnost naroda Jugoslavije veoma važan faktor njihovo zbližavanja. Upravo, ovaj faktor bio je već u prošlosti jedna od pokretačkih snaga u borbi za njihovo ujedinjenje. Pa ipak to nije odlučujuća suština današnje Jugoslovenske zajednice naroda«.

I dalje »Čvrstina zajednice jugoslovenskih naroda ne zavisi toliko od ovakvog ili onakvog tretiranja etničkih i kulturnih problema, koliko od zajednice društvenih, materijalnih, a time i političkih interesa naroda Jugoslavije. Ukratko, suština današnjeg jugoslovenstva može da bude samo socijalistički interes i socijalistička svest, tj. zajednica društvenih, materijalnih i političkih interesa radnih ljudi svih jugoslovenskih naroda«.¹

Ulogu ovog faktora na isti način ističe i Program Saveza komunističke Jugoslavije. »Kao što ravnopravnost naših naroda ne počiva samo na formalnim pravima, nego je i prvenstveno obezbeđena materijalnom bazom, društveno-ekonomskim odnosima, samim socijalističkim sistemom — tako i jedinstvo naroda Jugoslavije nije samo nacionalno-politički interes pojedinog naroda, nego je postalo društveni i materijalni interes svakog radnog čoveka... Ono se zasniva na činjenici da su sredstva za proizvodnju društvena svojina i da se ona mogu maksimalno upotrebiti u korist svih naroda Jugoslavije samo njihovim zajedničkim naporima i saradnjom«.²

Istorija naših naroda ispunjena je borbom za slobodu i nezavisnost i težnjom za ujedinjenjem u jednu zajedničku državu na principima ravnopravnosti. U toj teškoj i dugotrajnoj borbi naši narodi uvek su težili saradnji i jedinstvu, jer su u tome videli jedinu mogućnost svog oslobođenja i bržeg društvenog razvoja i napretka, koji je bio stolicima sputavan okupacijom i dominacijom stranih osvajača.

Ali, osnovni napori i rezultati na ostvarenju jedinstva među našim narodima bili su u njihovoj teškoj i mukotrpnoj istoriji više puta podvrgnuti teškim iskušenjima, pritiscima i pokušajima razdora, a 1941. godine i ozbiljno narušeni. Vekovna politička razjedinjenost jugoslovenskih naroda uslovljena okupacijama raznih osvajača i sistematskom politikom onarodžavanja, denacionalizacije i razjedinjavanja od strane tuđinaca, ostavljala je tragove na etnička i nacionalna osećanja jednog broja naših ljudi, kao i na svest o njihovom političkom i materijalnom interesu. No, ipak ta osećanja nisu bila izbrisana, neprekidno je rasla svest o neophodnosti jedinstva, što je, pored ostalih faktora, dovelo 1918. godine i do stvaranja za-

¹ Sperans (Kardelj) *Razvoj slovenačkog nacionalnog pitanja*, str. 53, »Kultura« — Beograd.

² VII Kongres SKJ, str. 363, »Kultura« — Beograd 1958.

jedničke jugoslovenske države. No, na žalost, to ujedinjavanje izvršeno je na takvim osnovama koje su predstavljale izdaju narodnih težnji, što ne samo da nije doprinelo daljem razvijanju i učvršćenju jedinstva, već se nastavilo sa trovanjem i razbijanjem stvarnog jedinstva. Jer, to ujedinjenje nije dovelo do ravnopravnosti i slobode za sve narode i narodnosti Jugoslavije. Ono je za radne ljude značilo samo zamenu eksploataatora, a za nove upravljače predstavljalo je proširenje eksploatacione zone, što je i među njima izazivalo stalne sukobe i borbu oko tih eksploatacionih područja. Ti sukobi bili su naročito izraziti između srpske i hrvatske buržoazije. One su raspirivale nacionalnu borbu kako bi obezbedile povoljnije ekonomske pozicije i stvorile veću mogućnost za eksploataciju svoje i ostalih nacija. Tako su protivnarodni režimi u monarhističkoj Jugoslaviji sistematski radili na razbijanju jedinstva među našim narodima, a 1941. godine okupator je pokušao da to jedinstvo do kraja razori raspirivanjem nacionalne i verske mržnje i izazivanjem bratoubilačkog rata.³ Govoreći o tome, drug Tito je u jednoj od svojih depesha Kominterni pisao:

»Okupatori razvijaju sada kod Hrvata kao i kod Srba hegemonističke apetite, samo da se raspiruje bratoubilački rat i skrene pažnja narodnih masa u Srbiji i Hrvatskoj od oslobodilačkog rata protiv okupatora. Ali tome smetaju partizani i Kompartija, koji se bore za bratstvo i jedinstvo svih naroda Jugoslavije, koji su za odlučnu borbu protiv okupatora«.

Ideolog i izvršioce pokolja u bratoubilačkom ratu okupator je tražio i nalazio u redovima izdajnika naših naroda — ustašama, četnicima, balistima, belogardejcima itd. njihovim vođama i simpatizerima, u onim pljačkaškim i kukavičkim elementima kojima je bio cilj da sačuvaju svoju glavu i da se bogate na račun drugih, a koji, da bi to postigli, nisu prezali ni od najgnusnijih zločina protiv sopstvenog naroda. Iako ovi izdajnici nisu bili tako brojni, niti su uživali podršku naroda, ipak su predstavljali opasnost za jedinstvo, naročito zbog toga što su svoje pljačkaške ciljeve maskirali nacionalnim i verskim razlozima i bili pomagani u tome od nekih poglavara crkve i reakcionarnih krugova izvan naše zemlje — naročito izbegličke kraljevske vlade — koji su takođe raspirivali nacionalizam i hteli povratak na staro. I savremeni nacionalisti imaju iste korene, iste klasne ciljeve i oslanjaju se na inostranu reakciju. Koristeći veoma vešto laži, parole, obećanja kao i neke postojeće teškoće i slabosti, nacionalisti su u stanju da zavedu i dobronamerne ljude.

³ *Titova biografija*, str. 328.

»Nacionalizam je u određenom momentu najopasniji da zaslepi široke narodne mase i da im na taj način onemogući da razlikuju svoje istinske i trajne interese od prolaznih utvara i kratkotrajnih egoističkih koristi«. ⁴ Zbog toga je nacionalizam najveći neprijatelj jedinstva naših naroda i može naneti najveću štetu odbrambenoj sposobnosti zemlje.

Mada težnja za zbijanjem redova kod jedne nacije ili višenacionalne zajednice raste, zavisno od mere približavanja opasnosti za tu naciju ili zajednicu, ipak se pokazalo i u našem primeru od 1941. do 1945. godine da spontanost u tome nije primarna ni dovoljna. To utoliko pre što su u to vreme bile već stvorene razbijačke snage — ustaše, četnici i drugi neprijatelji naroda, koji su sejali nepoverenje i sumnje u dobronamernost druge nacije ili narodnosti i znatno otežavale učvršćivanje jedinstva, kako u okviru jedne nacije, tako i među svim našim narodima i narodnostima.

Zato je uloga KPJ i druga Tita u tim presudnim danima naše istorije bila odlučujuća. Aktivnim delovanjem KPJ je već u pred-ratnom periodu ukazivala na ciljeve protivnarodnih režima, koji su se služili sredstvima i metodama »zavadi pa vladaj«. Ona je i tada, 1941. godine, u tim odlučnim trenucima naročito pojačala aktivnost na objašnjavanju i ukazivanju na metode i ciljeve okupatora. Rečju i delom KPJ je omogućila da naši narodi relativno brzo uoče i prozru paklene planove okupatora, koji je pokušao da bratoubilačkom borbom desetkuje ili uništi naše narode i na taj način osigura svoju vladavinu u našoj zemlji.

KPJ je bila jedini organizovani branilac zajedničkih interesa naših naroda i narodnosti. Ona je bila onaj organizovani, svesni i aktivni faktor koji je ubrzao saznanje kod naših naroda o ulozi i potrebi učvršćivanja i jačanja bratstva i jedinstva u tom presudnom vremenu. To saznanje je zatim iz dana u dan učvršćivala gruba stvarnost. Masovna vešanja, zverska ubistva i masakri nezaštićenog stanovništva bili su gorka pouka, a i teška kazna zbog nasedanja raznim smicalicama i mahinacijama okupatora i njegovih sluga. Partija je učinila sve da brzo sazre saznanje da je jedini spas za naše narode jedinstvo, zajedničko i jedinstveno nastupanje prema okupatoru i domaćim izdajnicima, jedinstvena oružana borba i masovni otpor

⁴ Sperans (Kardelj) *Razvoj slovenačkog nacionalnog pitanja*, str. 39.

svih naroda.⁵ Spoznanje o zajedničkom interesu bilo je glavna materijalna osnova jedinstva.

Ali, osnova našeg bratstva i jedinstva u NOR nije bila jedino interes samoodržanja. U političkom programu KPJ, koja se našla 1941. godine kao organizovana snaga na čelu otpora protiv okupatora, nalazili su se i drugi interesi naših radnih ljudi, nalazila se vera u bolji život, u bolju i srećniju budućnost, u nacionalnu i socijalnu ravnopravnost, u naprednije društveno uređenje. To je uvećalo snagu osnova našeg jedinstva. Posebno treba istaći značaj ravnopravnosti naroda za njihovo jedinstvo. Ona je preduslov svakog jedinstva.

Zahvaljujući aktivnom, upornom i stvaralačkom radu KPJ, naši su ljudi istovremeno saznali da mogu pobediti samo zajedničkom borbom i da u toj borbi mogu uzeti svoju sudbinu u sopstvene ruke, a oni koji su bili u zabludi saznali su da za njihove nedaće u predratnom periodu nije bio kriv onaj drugi narod ili drugi narodi i narodnosti sa kojima se živelo u zajedničkoj državi, već da su za to bili krivi tadašnji upravljači koji su pred okupatorom sramno kapitulirali, a mnogi od njih se stavili u njegovu službu. Naši narodi su uvideli da samo jedinstvenim snagama mogu brže da stvaraju svoju bolju budućnost, da mnogo ekonomičnije, brže i efikasnije mogu razviti svoje privredne snage i da sve to što je stvoreno mogu sačuvati od opasnosti izvana samo jedinstvenim snagama.

Članovi KPJ na delu su pokazali kako se gradi bratstvo i jedinstvo i kakva je njegova uloga i značaj za naše narode. Oni su, kao pripadnici raznih nacija i narodnosti naše zemlje, bili jedinstveni kao jedan u prvim redovima boraca protiv okupatora i njegovih slugu. Zajednička platforma borbe bila je oslobođenje od okupatora i izgradnja takvog društvenog uređenja koje će dobrovoljno (na principu samoopredeljenja) prihvatiti svi naši narodi i narodnosti. O tome drug Tito kaže:

»Riječ narodno-oslobodilačka borba bila bi samo jedna fraza, pa čak i prevara, kada ona ne bi, pored opšte-jugoslovenskog smisla, imala nacionalni smisao za svaki narod posebice, tj. kada ona ne bi, osim oslobođenja Jugoslavije, značila u isto vrijeme i oslobođenje Hrvata, Slovenaca, Srba, Makedonaca, Šiptara, Muslimana itd.«⁶

⁵ Banijski partizani, na primer, prilikom formiranja odreda krajem septembra 1941. godine zaklinju se: »Zaklinjem se da ću uvek i svagde zastupati misao bratstva i jedinstva i zajedničke borbe Srba, Hrvata i Muslimana za čišćenje moje zemlje od domaćih izdajica i plaćenika, bili oni iz srpskih, hrvatskih ili muslimanskih redova« (Zbornik, V/2, dok. 32).

⁶ Tito: *Govori i članci*, knjiga I, str. 131.

Clanovi KPJ su, bez obzira na različito poreklo i pripadnost raznim nacijama, herojski ginuli jedan za drugog u borbi, u spašavanju naših ljudi, žena i dece, čime su na delu pokazali solidarnost i ljubav među narodima i tako na delu kovali bratstvo i jedinstvo naroda.

Iako su pomenuti faktori bratstva i jedinstva bili odlučujući u NOR, ne smemo potceniti ni ulogu i značaj drugih činilaca koji nas upućuju na saznanje da su naši narodi još u davnoj prošlosti — budući povezani zajedničkim poreklom i sudbinom — delili dobro i zlo, vekovima se zajedno borili protiv raznih agresivnih snaga koje su pokušavale da ih unište i da su se uspeli održati samo zahvaljujući međusobnom pomaganju, podržavanju i ujedinjavanju u toj borbi za opstanak. Saznanje kod naših ljudi da, pored svih vremenom stvorenih razlika među njima, ipak pripadaju davnim zajedničkim precima, bio je elemenat koji ih je zbližavao, upućivao jednog da pomogne drugom — upravo kao što su to činili i njihovi preci (putem plemenskih saveza i dr.). Sličnost jezika, običaja i drugih svojstava isto tako govori o toj bliskosti i toj zajedničkoj borbi i zajedničkom životu naših naroda u davnoj prošlosti.* Te okolnosti iz zajedničke sudbine doprinosile su i uspešnijem delovanju aktivista KPJ koji su upravo i dokazivali da naši narodi nisu nikada bili jedan protiv drugoga, iako su to svi osvajači i neki domaći upravljači želeli.

Istina, primeri zajedničke borbe iz ranije istorije sami za sebe, ipak, ne bi bili dovoljno efikasni da nije bilo sadašnjeg interesa, da nije bilo novih i svežih primera jedinstvene borbe komunista u svim krajevima naše zemlje, da nije bilo naših brigada, odreda i divizija NOV i POJ u kojima su bile zastupljene sve nacionalnosti i sve narodnosti koje žive u našoj zemlji. Ovi novi naponi, potkrepljeni onima iz prošlosti, predstavljali su ubedljive argumente za potrebu međusobnog poštovanja i ljubavi, bratstva i jedinstva naših naroda, kao i za potrebu jedinstvene borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika.

I zahvaljujući tome što su naši narodi uvideli potrebu jedinstva i jedinstveno istupali protiv okupatora i domaćih izdajnika, oni su i izvojevali pobeđu u NOR, iako su se zatekli u vrlo nepovoljnim uslovima (bez dovoljno oružja, bez organizovane i obučene vojske, bez ratnih rezervi i organizovane proizvodnje i sl.). Možemo slobodno reći da je faktor bratstva i jedinstva u NOR imao odlučujuću ulogu

* U borbi protiv osmanlijskih osvajača i okupatora dolazilo je do saradnje i sa susednim narodima — Albancima i Mađarima (Skender-beg, Hunjadi i dr) čiji delovi čine najbrojnije narodnosti u SFRJ.

za uspeh naše borbe, isto kao što ima i danas odlučujuću ulogu u našoj socijalističkoj izgradnji i očuvanju nezavisnosti.

Faktor teritorijalne i ekonomske povezanosti izuzetno je značajan za učvršćenje jedinstva naroda. Vekovni zajednički život ljudi na jednoj povezanoj teritoriji dovodi do mnoštva ekonomskih i drugih veza i odnosa (suvlasništvo u imovini, članstvo u raznim organizacijama, mešoviti brakovi itd.). Obično su tu izgrađene mnoge zajedničke osnove, zajednički objekti i tehnički sistemi koji su značajni za čitavu teritoriju, područje, region, državu i predstavljaju moćan faktor društvene proizvodnje.

Svako razjedinjavanje takve teritorije, cepanje njenog ekonomskog jedinstva mora dovesti do pogoršanja ekonomskih uslova stanovništva, što ugrožava zajednički interes svih ljudi koji žive na tom području. Faktor primarne teritorijalne povezanosti oduvek je ujedinjavao ljude raznih rasa, vera i nacionalnosti i omogućavao da se prevazilaze razlike među njima koje potiču iz različitog porekla, različitog jezika i religije i da ih spaja i povezuje u zajednicu ljudi i njihovih interesa na jednom povezanom području. Tako su stvorene mnoge etnički složene zajednice — države — pokrajine i sl. (Sjedinjene Američke Države, SAP Vojvodina i Kosovo u SR Srbiji i SFRJ i dr.). Najveći gradovi u našoj zemlji, a naročito veliki gradovi u svetu, takođe su svojevrsne etnički složene zajednice gde su ljudi iz raznih krajeva i različitog porekla našli zajednički interes življenja. Zato je i taj faktor povoljno delovao na naše jedinstvo u NOR, a i danas predstavlja jednu od važnih spona našeg jedinstva.

S ovim je usko povezan i uticaj državljanstva. Državljanstvo kao trajniji pravni odnos između građana i države, pogotovu ako se poklapa i sa zavičajem, stvara i mnoštvo obaveza, dužnosti, pa i subjektivnih osećanja (ljubav prema domovini i sl.). Načelo državljanstva danas u međunarodnim odnosima traži poštovanje mnogih prava i interesa koji čoveku pripadaju po zakonima države kojoj pripada i onda kada se on nalazi izvan nje. Njegova država je ta koja mu obezbeđuje uživanje tih prava i u inostranstvu primenom načela reciprociteta, retorzije i pristupanjem sporazumima i konvencijama. Uloga države u zaštiti interesa svojih građana u današnjem svetu još je veća.

Sve to stvara trajnije veze čoveka sa njegovom domovinom, međusobno povezuje njene sinove i predstavlja kohezionu snagu u borbi protiv osvajača. Time se može objasniti i stav naših iseljenika i u prvom i u drugom svetskom ratu, koji su organizovali masovnu materijalnu pomoć svojoj staroj domovini, organizovali i slali dobrovoljce da se bore za nezavisnost i slobodu svoje rodne grude.

Zajednički interesi, odnosno jedinstvo interesa predstavljaju uvek glavnu i trajnu osnovu za jedinstvo akcije, za jedinstveno istupanje i delovanje ne samo unutar jedne države već i više država, više društvenih zajednica, pa sve do svetske organizacije naroda. To su posebni oblici jedinstva za očuvanje vitalnih interesa čovečanstva.

Danas kada je jedinstvo oko vitalnih interesa ljudi postalo potreba čitavog čovečanstva, ono se još više, svom logikom života nameće u okviru jedne državne zajednice. Naši narodi su kroz čitavu svoju istoriju znali da uoče taj svoj interes. Ali, tek u novijoj istoriji, posebno u toku NOR i socijalističke izgradnje, oni su uspeali da taj svoj interes potpunije izraze i pruže primer čitavom svetu bratske solidarnosti naroda.

No, mi se ne zanosimo time da je baš svaki građanin naše zemlje uzeo aktivnog učešća u stvaranju bratstva i jedinstva, kao ni time da je baš svaki ubeđen da je bratstvo i jedinstvo njegov vitalni interes. Bilo je skoro uvek pojedinaca i grupa kod kojih privremeni ili prividni lični interesi prevagnu nad trajnim ličnim interesom, a naročito nad opštim interesima. Tako su poznati slučajevi izjavljivanja lojalnosti okupatora da bi se makar i privremeno sačuvao život i imovina. Neki od njih su išli i u otvorenu izdaju, računajući da će tako sigurno preživeti ratne katastrofe i da će se obogatiti. Verovatno je da takvih ima i danas i oni se s vremena na vreme i pojavljuju, ali na sreću uvek su bili onemogućavani od strane progresivnih snaga.

Cilj svesne delatnosti upravo i jeste u tome da spreči takve deformacije i onemogućí zlonamerne pojedince i grupe. Zato, aktivnost na razvijanju svesti o potrebi bratstva i jedinstva kao vitalnog interesa svakog pojedinca i zajednice u celini mora biti permanentna i usmeravana od SKJ.

Kao što naši narodi ne bi bili u stanju da izvojuju pobeđu u NOR bez bratstva i jedinstva, oni isto tako ne bi mogli bez toga da uspešno izgrađuju svoju samoupravnu socijalističku domovinu ni da sačuvaju njenu nezavisnost. Zajednički interes jedinstva ispoljio se i u ovom periodu, u prvom redu na liniji bržeg privrednog razvoja i odbrane. Potreba jedinstva zajedničke odbrane i u ovom periodu već se u nekoliko slučajeva oštro pojavljivala (1948, 1953. i dr.). U svim tim, kriznim situacijama, došlo je do izražaja jedinstvo, monolitnost i patriotizam naših naroda, a to je upravo i sprečilo pokušaje intervencije izvana. »Narodima Jugoslavije je jasno da su klasični interes radničke klase, nacionalna nezavisnost i suverenitet sva-

kog naroda i narodnosti mogući samo u jedinstvenoj samoupravnoj zajednici».⁷

Većina naših ljudi je isto tako svesna da bez ovakvog jedinstva ne bi bilo ni brzog privrednog i društvenog razvoja naše zemlje. Svaka pojedina nacija i narodnost (ili uža društveno-politička zajednica) ne bi bila u stanju da samo svojim izolovanim snagama učini ono što su učinile sve u okviru naše najšire zajednice. Pojedinačni razvoj bio bi očigledno mnogo sporiji i znatno više ometan izvana, a verovatno prekidan i onemogućavan.

Međusobna pomoć i saradnja na ekonomskom planu naših naroda u bratskoj zajednici Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji stvorile su uslove za brže uklanjanje neravnomernosti u razvitku pojedinih područja, nacija i narodnosti, za postepeno uklanjanje zaostalosti, a istovremeno za brži razvitak svih zajedno, za stvaranje što veće ekonomske nezavisnosti od inostranstva. Sve je to omogućilo izvanredno brz razvoj proizvodnih snaga u celini; takav porast nacionalnog dohotka u nekim periodima našeg razvoja nije beležila ni jedna druga zemlja. To mora uvideti svaki naš čovek i svaki svoj uspeh i ubuduće gledati u jedinstvu.

U toku naše socijalističke izgradnje naši narodi dobili su i nove osnove svoga jedinstva — društvenu svojinu nad sredstvima proizvodnje i samoupravljanje radnih ljudi u radnim organizacijama i društveno-političkim zajednicama. To je novi kvalitet jedinstva naših naroda, to je stvorilo povoljnije uslove za plodniju solidarnost i saradnju između naših radnih ljudi, radnih organizacija i društveno-političkih zajednica. Novi Ustav SFRJ otvara još veće perspektive i daje novi kvalitet toj saradnji.

Kad je reč o zajedničkim interesima, treba imati u vidu u prvom redu vitalne interese pojedinaca povezane sa interesima šire zajednice. Ovo je potrebno istaći zbog toga što postoji još mnoštvo različitih interesa kao: momentalni (privremeni) interesi pojedinca, uži interesi pojedinih radnih i društvenih organizacija i ustanova, zatim interesi užih društveno-političkih zajednica itd. Iako bi u našoj socijalističkoj zajednici trebalo pretpostavljati da svi ovi interesi raznih organizacija, ustanova i zajednica čine jedinstvo interesa šire zajednice, ipak su moguće i razne protivrečnosti, koje ako se stalno ne usklađuju mogu delovati kao centrifugalne sile i štetiti interesima jedinica.

Zato su interesi radnih ljudi povezani klasnim interesima radničke klase šire zajednice — federacije — odlučujući za jedinstvo

⁷ Mitja Ribičič *Vojno delo*, br. 6/73. str. 23.

naše zemlje. To i zbog toga što šira zajednica daje šire okvire i bolju perspektivu svakom pojedincu i najpotpuniju zaštitu njegovih interesa, a naročito ekonomskih i odbrambenih i što su interesi radničke klase Jugoslavije nedeljivi. Ako pogledamo genezu nastanka jedinstva ljudi, onda je vidljivo da je osnovni razlog ujedinjavanja i udruživanja ljudi upravo i bio proizvodnja i odbrana, tj. ekonomski i odbrambeni interesi. To, u stvari, i jesu najvažniji, vitalni interesi ljudi, a te interese najbolje obezbeđuje šira zajednica pod uslovom da je socijalistička, a za višenacionalne države i da je federativna, tj. da počiva na principima ravnopravnosti naroda i samoupravljanju radnih ljudi u radnim organizacijama i društveno-političkim zajednicama.

Samo u ravnopravnoj zajednici naroda u uslovima postojanja mnoštva različitih interesa pojedinih radnih organizacija i društveno-političkih zajednica moguće je uskladiti različite interese u jedinstvo interesa šire zajednice. To se ostvaruje svesnim delovanjem aktera tih organizacija i zajednica, saznanjem da se ti pojedinačni i regionalni interesi ne bi mogli ostvariti tako uspešno i tako brzo ako ne bi bili ujedinjeni u okviru šire zajednice.

Bratstvo i jedinstvo naših naroda i narodnosti nije samo politička potreba ni parola. Mi nismo jedinstveni ni samo zato što smo po mnogo čemu slični i što se volimo, već zato što smo jedni drugima potrebni, što su nam interesi usko i jako povezani. Naše je bratstvo i jedinstvo u prvom redu materijalni interes, neophodna potreba, kako svakog pojedinca, tako i svake nacije i narodnosti koje žive u Jugoslaviji i svakog čoveka bio nacionalno opredeljen ili ne. Taj interes, konstituisan na principu pune ravnopravnosti, zasnovan je na većim mogućnostima ostvarivanja svih prava i boljih materijalnih uslova života u široj društvenoj zajednici, samim tim što ona ima veća prirodna i proizvodna bogatstva, što ima povoljnije uslove za racionalnije iskorišćavanje i preradu sirovina, racionalnije i ekonomičnije iskorišćavanje kapaciteta, bolje uslove za razvoj i primenu naučno-tehničkih saznanja, povoljnije uslove za razmenu sa inostranstvom, veću mogućnost za zapošljavanje i, najзад, bolje uslove za nezavisnost i mnogo veću garanciju odbrambene sigurnosti.

To znači da će pojedinačni i zajednički interesi i tekovine biti bolje obezbeđeni i sigurno sačuvani. Sem toga, prava i mogućnosti pojedinih nacija i narodnosti se povećavaju. Jer u široj samoupravnoj zajednici prava i mogućnosti pojedinaca i svake društveno-političke zajednice, mnogo su veći nego u uslovima njihove formalne samostalnosti van okvira šire zajednice. Takva manja društvena zajednica neizbežna bi bila u mnogo čemu zavisna od drugih (naročito

susednih) država, a saradnja sa njima u tim uslovima bila bi svakako nepovoljnija nego u slučaju kada je ravnopravan član šire integralne zajednice. Razume se da ovde treba imati u vidu i političke, kulturne, etničke i istorijske činjenice. Nekada i u slučaju kad dezintegracija nema za posledicu pogoršanje ekonomske situacije, ona se ipak pokazuje kao nazadna i reakcionarna, jer dovodi do razdvajanja srodnih naroda povezanih mnogim nitima zajedničkih odnosa i interesa, počev od krvnog srodstva pa do raznih pravnih, ekonomskih, ideoloških, kulturnih i drugih veza.

Danas u eri nuklearne energije, automatizacije proizvodnje, u vreme velike specijalizacije i šire društvene podele rada nemoguće je zamisliti rentabilnost sitnih i svaštarskih preduzeća, ni proizvodnju sa malim kapacitetima. Zato su tendencije kretanja u svetu ka integracijama u okviru velikih regiona u međunarodnim razmerama. Čak i to se pokazuje nedovoljno, jer ekonomski interes traži univerzalnu, svetsku integraciju. No, na putu takve integracije stoje još velike smetnje motivisane političkim razlozima i diskriminator-skim stavom pojedinih integracija, ekonomskih grupacija sistema itd.

Sa ekonomskog i naučnog gledišta, dakle, pokazuje se potreba za opštom integracijom proizvodnje u svetskim razmerama. Tek tada bi pojedini kapaciteti mogli biti potpuno korišćeni, savremena naučno-tehnička saznanja primenjena u proizvodnji i razmeni. Ekonomski zakoni traže da se proizvodnja formira na najširoj podeli rada, što stvara uslove za najvišu produktivnost rada. Možemo onda zamisliti koliko su štetna shvatanja koja koče integraciju u jednoj državnoj zajednici. To pogotovo ako se radi o samoupravnoj socijalističkoj zajednici gde je isključena mogućnost eksploatacije, gde se mogu efikasno otklanjati pokušaji monopolizma, hegemonije i druge negativne pojave.

Svaka uskogrudnost pojedinaca u gledanju na interese zajednice kao celine, koja se javlja u vidu raznih otpora, čini ogromnu štetu svim ljudima, svim narodima naše zemlje. A svestran otpor integraciji na samoupravnim (amandmanskim) principima u privredi iz ličnih interesa (očuvanje položaja i sl.) može se uporediti sa izdajom u ratu. Takve pojave su tuđe socijalističkom društvu i savremenom progresivnom društvenom kretanju uopšte.

»Elementarni interesi društvenog razvitka i materijalnog napretka radničke klase i radnih ljudi svih naroda Jugoslavije zahtevaju i svestrano ujedinjavanje tih naroda, zajedničko upravljanje celim nizom ekonomskih i društvenih funkcija. Ova svest o zajedničkom interesu već se odrazila i sve jače se odražava u opštoj društvenoj i

kulturnoj svesti naroda Jugoslavije. Na toj osnovi razvija se socijalistička jugoslovenska svest koja nije nikakva suprotnost demokratske nacionalne svesti, nego je njena nužna internacionalistička dopuna u uslovima socijalističke zajednice naroda.

Etnička srodnost i kulturna bliskost naroda Jugoslavije daju, razume se, tom organizmu svojstvene spoljašnje oblike i čvrstinu, te olakšavaju proces njegovog unutrašnjeg povezivanja.»

I dalje: »Otud je najvažniji zadatak socijalističkih snaga — jačati socijalističku svest jugoslovenskog radnog naroda, jačati svest o zajednici njegovih socijalističkih, njegovih elementarnih društvenih, ekonomskih i političkih interesa i intenzivno razvijati sve one forme saradnje koje vode ka zajedničkom socijalističkom napretku naroda Jugoslavije«. ⁸ Svest o potrebi jedinstva iz dana u dan raste i jača kod svih naših ljudi. Svaka nacija u našoj zemlji svesna je toga da ne bi bila ono što jeste kada ne bi živela u bratskoj zajednici sa ostalim nacijama u Jugoslaviji. Svest o jedinstvu naročito je razvijena kod radnih ljudi. Među njima nije nikada dolazilo do nacionalnih sukoba i sporova. Čak ni onda kada su ih bivši buržoaski upravljači huškali jedne na druge radi lične koristi. Ali i pored toga, s obzirom na značaj bratstva i jedinstva, potrebna je stalna aktivnost svih društvenih snaga na njegovom daljem razvijanju i jačanju. To pogotovo zato što svest o jedinstvu ne dolazi sama od sebe, nju treba strpljivo i uporno stvarati, razvijati i dokazivati, jer ne treba gubiti iz vida da neprijatelji naše samoupravne socijalističke zajednice stalno rade na razbijanju jedinstva naših naroda i narodnosti. U pojedinim fazama našeg razvitka dolazilo je i do oscilacija i raznih »teorija« o jedinstvu da bi opet u kriznim ili sudbonosnim situacijama dolazilo do jačanja jedinstva kao garancije za prebrođavanje teškoća i otklanjanje opasnosti.

Može se slobodno reći da su spone jedinstva u NOR i eventualnom opštenarodnom odbrambenom ratu jednostavnije pošto se radi o vitalnom interesu svih naroda i narodnosti, svih građana koji imperativno upućuje na jedinstvo kao uslov opstanka i odbrane stvorenog, kao uslov slobode i nezavisnosti svih i svakog pojedinačno, dok su osnove jedinstva u miru mnogo kompleksnije, delikatnije, suptilnije i uslovljene mnoštvom različitih posebnih interesa koji se uvek međusobno ne podudaraju. Ako prihvatimo takvu konstataciju da je i socijalističko društvo konfliktno, ova je činjenica i u praksi potvrđena, onda je potrebno ideološki i institucionalno graditi osnove i instrumente za usklađivanje tih interesa i pronalaziti u njima one naj-

⁸ Sperans (Kardelj) *Razvoj slovenačkog nacionalnog pitanja*, str. 52 i 54.

važnije — zajedničke, za sve prihvatljive, ne isključujući nikad one pojedinačne koji se ne sukobljavaju sa opštim i zajedničkim.

Naša mnogonacionalna, federativna, samoupravna socijalistička zajednica do sada je uspevala da nalazi, usmerava i povezuje to zajedničko i zajedništvo uopšte mada je u pojedinim fazama dolazilo i do izvesnih suprotnih tendencija i pojava pa, čak i kriza, što je ostavljalo određene negativne posledice i na bratstvo i jedinstvo naših naroda i narodnosti. Ali, zahvaljujući uvek prisutnom vodećem i usmeravajućem svesnom faktoru — SKJ, razbili smo i onemogućili te razbijačke snage i grupe, uspeli smo da održimo i dalje razvijamo svest o zajedništvu, svest o postojanju vitalnih zajedničkih interesa. No, ni jednog momenta ne treba izgubiti iz vida da te razbijačke snage još uvek postoje, kako unutar zemlje, tako još više vani i koje pokušavaju da stalno nagrizaju naše jedinstvo tiho, polako, često neosetno i perfidno, zavlazeći se kao crvotočina u svaku poru odnosa i života ljudi u svim oblastima delatnosti, koristeći razna sredstva, i oblike počev od suptilnih sugestija putem zanatski veoma vešto i dobro napravljenih filmova, privlačno napisanih knjiga, pa do šunda, mita, korupcije, zastupanja neopravdanih socijalnih razlika i svega onoga što truje odnose među ljudima, što razara moral društva, i antagonistički suprotstavlja ljude i narode jedne drugima.

Potpuno je razumljivo da sve svesne društvene snage SKJ, SSRNJ, SSJ, SUBNORJ, SOJ, SRVSJ, JNA i drugi — treba neprekidno, smišljeno i planski da rade na sprečavanju i onemogućavanju svih onih koji na bilo koji način truju i razbijaju naše jedinstvo. Najefikasnije sredstvo protiv takvih pokušaja jeste sazrelo saznanje kod svih ljudi o značaju bratstva i jedinstva za naše narode i narodnosti. Ali, ne smemo se zavaravati da to saznanje dolazi samo od sebe, spontano. Treba stalno imati u vidu činjenicu da su za ideju bratstva i jedinstva i saznanje o njegovom značaju dali živote milioni naših ljudi i da svaka nova generacija ne bi trebalo da novim žrtvama plaća to saznanje. Jer, do toga saznanja može se doći i izučavanjem istorije, njenih pouka i činjenica. A to znači da treba da postoji stalni program vaspitanja mladih naraštaja u duhu bratstva i jedinstva putem različitih formi i sredstava, počev od programa u dečjim vrtićima pa do fakultetskih programa, od dnevne štampe do beletristike, televizijskih, kazališnih i kino repertoara i dr. Jer, ako se SKJ neće boriti za progresivnu svest mladih generacija, one će neminovno postati žrtva tuđih ideologija i po bratstvu i jedinstvu — tom tako važnom društvenom odnosu i saznanju.

Neprijatelji naše samoupravne socijalističke zajednice vrlo često ističu i suprotstavljaju neke postojeće i vremenom stvorene razlike

među našim narodima i narodnostima radi razbijanja jedinstva i stvaranja netrpeljivosti i razdora među njima. Zato oni do apsurdna potenciraju razlike u jeziku, kulturi i sl. i u slučajevima kada te razlike nisu tako velike.

Međutim, postojanje razlika u jeziku, religiji, kulturnim tradicijama i običajima nikada nisu bili prepreka jedinstvu ako je postojala svest o potrebi jedinstva kao ekonomskom, političkom i odbrambenom interesu, koji obezbeđuje slobodu i ravnopravnost svih, a samim time i postojanje razlika u okviru dogovorenog, prihvaćenog i bitnim interesima uslovljenog jedinstva. Jer, prava je iluzija pretpostavljati da se u nezaštićenoj samostalnosti mogu sačuvati nacionalne i druge osobine. U to su se naši narodi ne jedan put uverili u svojoj teškoj prošlosti. Dok su postojale odvojene feudalne državnice (srpska, hrvatska, slovenačka, bosanska, crnogorska i makedonska), ali nezaštićene čvrstim jedinstvom (između ostalog zbog karaktera feudalnog društva i nesloge feudalaca), one su jedna po jedna postajale žrtve stranih osvajača i stolicima stenjale pod jarmom tuđina, što nije ugrožavalo samo specifična obeležja naših naroda, već i osnovne slobode ljudi koji porobljeni nisu imali nikakvih sloboda ni prava. Zbog toga su naši narodi s pravom osetljivi na sve pokušaje i tendencije koje nas razdvajaju i suprotstavljaju jedne drugima. Jedinstvo interesa naroda i narodnosti u SFRJ nije u suprotnosti s postojanjem i negovanjem specifičnosti i posebnosti ako te posebnosti imaju socijalistički karakter i doprinose međusobnom razumevanju, poštovanju i solidarnosti radnih ljudi. Te posebnosti, naročito na kulturnom planu, predstavljaju bogatstvo naše kulturne riznice. One se harmonično uklapaju u jedinstvo naše jugoslovenske socijalističke kulturne politike.

Ovde smo analizirali samo neke najvažnije osnove jedinstva među ljudima, narodima, posebno one koje imaju najveći značaj za jedinstvo naših naroda i narodnosti. Svakako da time ova tema nije iscrpljena, jer su neke osnove samo pomenute, naročito one koje se odnose na jedinstvo naroda u širim okvirima. U ovako kratkom članku nije moguće sve reći, pogotovo kada je poznato da su naši narodi povezani bezbrojnim nitima zajedničkih interesa, mnogobrojnim odnosima i vezama zajedničkog života i porekla što, se iz dana u dan sve više manifestuje i u njihovoj sve tešnjoj bratskoj saradnji u izgradnji naše samoupravne socijalističke domovine.

Bratska saradnja naših naroda omogućava im brži razvoj i lakše savlađivanje raznih teškoća na putu toga razvoja. Naš čovek danas više ne mora toliko da strepi ni od surove čudi prirode. On više nije

prepušten sam sebi u bilo kojoj nevolji koja bi ga zadesila. U toku mnogih udesa (zemljotresi, poplave, požari, eksploatacije u rudnicima itd.), koje su pretrpeli pojedini naši krajevi, a čije su se posledice ogledale ne samo u materijalnoj šteti već i u nenadoknadivom gubitku ljudi, izbijala je u prvi plan velika i nesebična pažnja, ljubav, briga i materijalna pomoć naših ljudi postradalima, što im je pomoglo da lakše prebole i ublaže gubitke. Ta briga, pomoć i pažnja dolazila je iz svih krajeva naše zemlje, od svih naših naroda i narodnosti i od zajednice kao celine. I što je najvažnije, niko u tim teškim trenucima nije napušten, jer svi naši ljudi dele bol i gubitak sa postradalima, saosećaju sa njima i okružuju ih očinskom brigom i pažnjom. Skoplje, Makarska, Debar, Banja Luka, Zagreb, Baranja itd. — izraziti su primeri takve solidarnosti. I to je jedna od manifestacija našeg bratstva i jedinstva danas u miru.

Bratstvo i jedinstvo naših naroda je naš ponos i naša snaga. Ono nam omogućuje da lakše savladujemo sve teškoće, da postizemo veće rezultate u svim oblastima naše privredne i društvene izgradnje. Ono je garancija naše slobode, nezavisnosti i svih budućih uspeha. Zbog toga drug Tito uvek govori našim ljudima: »Čuvajte bratstvo i jedinstvo naših naroda kao zjenicu svoga oka«. On je neosporno najviše doprineo saznanju značaja bratstva i jedinstva za naše narode i narodnosti, stalno stvarajući nove osnove za njegovo jačanje. On je čitav svoj život posvetio učvršćivanju bratstva i jedinstva naših naroda i narodnosti kao i izgrađivanju i jačanju prijateljskih veza i mostova sa svim narodima sveta.